

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון
שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

כיסוי ראש ה: היכן לכסות

באילו מקומות חל חיוב כיסוי הראש?

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, שיינע גולדברג, והרב דוד ספרלינג

תרגום: אביגיל נאמן | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

האם אישה חייבת לכסות את ראשה בכל מקום?

לפי ההבנה שטעמי חיוב כיסוי הראש הם כבוד וצניעות, הגיוני שרמת הפרטיות בכל מרחב נתון אמורה להשפיע על היקף החיוב, שהרי סטנדרטים של לבוש הולם משתנים ממרחב למרחב.

רוב האנשים והנשים מרגישים פחות מוגבלים בבית שלהם מאשר במרחב ציבורי. אכן, מקורות חז"ל שדנים בחיוב של אישה לכסות את ראשה מצביעים על כך שכיסוי ראש אינו חובה בכל מצב ובכל מקום.

משנה כתובות ז, ו
יוצאה וראשה פרוע...

כתובות עב ע"א
"ופרע את ראש האשה" ותנא דבי רבי ישמעאל: אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש!

מכאן שהעניין הוא לא 'לצאת' בראש גלוי. משתמע מכך שבמרחב הפרטי אישה אינה חייבת לכסות את ראשה.

לפי המשך הסוגיה התלמודית, ככל שהמרחב פרטי יותר כך פוחת החיוב לכסות את הראש. דרישות כיסוי הראש הנדרשות בשוק אינן תקפות בחצר.

כתובות עב ע"א
אמר ר' יוחנן: קלתה [=סוג של סל, כיסוי מינימלי] אין בה משום פרוע ראש. הוי בה רבי זירא:
היכא [=היכן]? אילימא בשוק, [עוברת על] דת יהודית היא! ואלא בחצר, אם כן [יש שם כזה
חיוב], לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה [=שמצייתת להלכה זו ולכן לא יוצאת
ללא כתובה!]. אמר אביי ואיתימא רב כהנא: מחצר לחצר ודרך מבוי.

במרחבים ציבוריים, כל החיובים של דת יהודית (הנהגות הצניעות המחייבות של נשים יהודיות) חלים.

אבל במרחבי הביניים, כגון מבוי – סמטה, שבאופן רשמי פתוחה לכלל הציבור (בניגוד לחצר), אך משרתת בעיקר את דיירי הבניינים הסמוכים (אולי מקבילה מודרנית שלה בבתי קומות היא חדר המדרגות, לפחות בבניינים שבהם זה אינו מרחב פרטי). אישה רשאית להיות במבוי כשרק 'קלתה' על ראשה, אף שזה אינו כיסוי מלא. ניתן אולי להשוות זאת לנעילת נעלי בית או ללבישת חלוק ביתי בחדר המדרגות, למרות שבדרך כלל לא יוצאים בהם לרשות הרבים. (ראו יותר כאן).

בחצר

בימי התלמוד, חצר הבית הייתה משותפת לכמה משפחות שבתיהן נפתחו לתוכה, ובדרך כלל לא הייתה פרטית לגמרי, בדומה לגינה משותפת לכמה דיירים או אולי לאזור שליד דלתות הדירות. האם החצר נחשבת יותר כמרחב פרטי או כמרחב ביניים? מהן ההשלכות ההלכתיות של זה? נעין במספר דעות שונות בנושא.

1. אין חיוב בחצר

גישה אחת סוברת שאישה כלל אינה מחויבת לכסות את ראשה בחצרה, והיא נובעת לכאורה מקריאה פשוטה של הסוגיה התלמודית שציטטנו למעלה. לפי התלמוד, אם ללכת בראש מגולה לגמרי בחצר זו עבירה על דת יהודית, אז כמעט כל אישה יהודיה תוגדר כעוברת על דת יהודית והזוגיות שלה תהיה בסכנה, כיוון שנשים יהודיות לא מכסות את הראש בחצר. המנהג הפשוט של הנשים היהודיות בתקופת התלמוד שלא לכסות את ראשן בחצר הוא הוכחה שכך הוא הדין, ואין לאישה חיוב לכסות את ראשה בכלל בחצרה. כלומר, דין חצר כדין בית ובשניהם אין חובה לכסות את הראש, במבוי שבין חצרות ניתן להסתפק בכיסוי קלתה, וברשות הרבים נדרש כיסוי ראש גמור. גם רש"י¹ וגם תוספות הבינו את הסוגיה כך.

תוספות כתובות עב"ב
ואלא בחצר. פירוש, אפילו בלא קלתה נמי [=אפילו גם בלי כיסוי מינימלי] אין בה משום פריעת ראש שאם לא כן לא הנחת בת לאברהם אבינו:

לפי הבנת רש"י ותוספות, מנהג בנות ישראל מגובה בסברה שסטנדרטים ציבוריים של כבוד וצניעות אינם אמורים לחול במידה שווה במרחב הפרטי.

האם מנהג רוח בעולם משפיע על הדיון ההלכתי של כיסוי ראש?

בזמן התלמוד המנהג הרווח היה חופף לדרישות ההלכה, גם בעניין חיוב כיסוי הראש. לכן חכמים יכלו להסיק מהי ההלכה הפסוקה גם מתוך בדיקת המציאות הנוהגת, שבה נשים שהו בגילוי ראש בבתיים שלהן ובחצרות. היה ברור שלא חל חיוב כיסוי ראש במרחב הפרטי המובהק.

במקרה זה, כמו בסוגיות רבות, ההלכה מועברת דרך שילוב של טקסט ומסורת. באופן טבעי, אנו לומדים פרטי הלכות של כיסוי ראש לא רק מטקסטים ומסורות הלכתיות, אלא גם ממנהג בנות ישראל הכשרות. המונח 'דת יהודית' בעצמו משקף את המשמעות ההלכתית של מנהג נשות ישראל בענייני צניעות. כל עוד אישה מכסה את ראשה במרחבים ציבוריים יותר, יש מקום להבנות שונות לגבי מה החיוב במרחב הפרטי של הבית או החצר, שם הסטנדרטים ללבוש מכובד או צנוע אינם זהים לאלו שבמרחב הציבורי.

נראה שהשולחן ערוך מחזיק גם הוא בדעה זו:

שולחן ערוך, אבן העזר כא, ב
לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק...

¹ רש"י כתובות עב"ב
א"כ. [=אם כן] דבחצר יש בה משום פריעה.

השולחן ערוך מציין שהאיסור ללכת בגילוי ראש תקף "בשוק". בהמשך, בדבריו על חובות דת יהודית, השולחן ערוך, בעקבות הטור, שוב מתייחס למרחב הציבורי:

שולחן ערוך, אבן העזר קטו, ד
ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית: יוצאת לשוק או למבוי מפולש
או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע.

מכיוון שהשולחן ערוך מזכיר איסור יציאה בראש פרוע רק לחצר מפולשת "שהרבים בוקעים" בה, ניתן להסיק שבמקומות יותר פרטיים, כמו חצר משותפת וסגורה מצד אחד, אין חיוב לכסות את הראש.

תרומת הדשן פוסק כך במפורש:

תרומת הדשן, סימן י
... והיכא דלא שכיחא רבים, כגון בחצר, אין קפידא.

על פי דעות אלו, כיסוי ראש הוא חובה רק במרחב ציבורי או בעל מאפיינים ציבוריים, ואל החצר מתייחסים כאל מרחב פרטי.

2. חיוב בחצר

התלמוד הירושלמי מחייב אישה בכיסוי ראש חלקי (קפלטין) אפילו בחצרה:

תלמוד ירושלמי, כתובות פרק ז
וראשה פרוע – לחצר אמרו, קל וחומר למבוי. רבי חייה בשם רבי יוחנן: היוצאה בקפלטין שלה
אין בה משום ראשה פרוע. הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע.

לפי הירושלמי, בחצר ניתן להסתפק בכיסוי חלקי, כנראה מכיוון שהחצר איננה פרטית לגמרי. זאת בשונה מהמבוי, שבו נדרש יותר כיסוי כמו ברשות הרבים, כיוון שהוא מרחב ציבורי יותר.

ספר הערוך, מעין מילון מהמאה האחת עשרה, מציג גישה דומה לזאת של הירושלמי בדיונו על הקלתה.

הערוך, ערך קלת
בחצר בקלתה אין בה משום פריעת הראש.

הב"ח, בהתבסס על הירושלמי והערוך, סבור כי כיסוי ראש חלקי מחויב בין במרחב ציבורי ובין בחצר הפרטית יותר, ללא קשר לשאלה מי נוכח במקום.

ב"ח, אבן העזר קטו
בנשאה בחצרה דבר הגון הוא כשמכוסה במטפחת אבל פרועת הראש לגמרי אסור אפילו
נשאה בחצרה, זו היא דעת הרמב"ם ורבינו... והכי נהוג בכל גבול ישראל דאפילו בפני אנשי
ביתה אינה שרויה פרועת ראש בלא מטפחת וכפה בראשה, ודלא כפירוש רש"י ותוספות והר"ן.

הב"ח קורא את התלמוד הבבלי בהשפעת התלמוד הירושלמי,² וכותב שאסור לאישה לגלות את ראשה

² רש"י ותוספות קוראים את דברי הגמרא "אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה" כאומרים: אם תטען כן, שקלתה מספיקה ונדרשת בחצר, לא הנחת...". הב"ח קורא את הדברים ככה: אם תטען כן, שקלתה לא מספיקה ונדרש יותר כיסוי בחצר, לא הנחת...".

ב"ח אבן העזר סימן קטו
והא דפריך בגמרא ואלא בחצר אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו הכי פירושו דאי בחצר קאמר דקלתה אין בה משום פרועת ראש הא פשיטא היא ולא איצטריך רבי יוחנן לאשמועין דאי איתא דקלתה בחצר לאו דבר הגון הוא

לגמרי בחצר שלה אפילו אם רק בני המשפחה שלה נמצאים שם! הבית שמואל פוסק כשיטת הב"ח:

בית שמואל אבן העזר קטו, ד
ובחצר שאין רבים בוקעים לפרש"י ותוס' ליכא איסור אפילו פרוע לגמרי... ואפשר לענין כתובה
קיימא לן כסוגיה שלנו, מיהו לענין איסור יש לומר דאף סוגי' שלנו סבירא לה דאסור, וקושית
המקשן לא הנחת בת לאברהם אבינו וכו' יש לומר כמו שכתוב בב"ח...

לדעתו, אישה אומנם אינה מפסידה את כתובתה אם היא מגלה את ראשה לגמרי בחצר (כפי שדייקו
רש"י ותוספות מהבבלי), אך זה עדיין נשאר בגדר איסור (כמבואר בירושלמי).

מהחצר אל הבית

לאור קיומו של דיון מהו מעמד החיוב של כיסוי ראש בחצר, ניתן היה להסיק כי בבית הפרטי של האישה
אין היא חייבת לכסות את ראשה כלל.

אולם ניתן להקשות על מסקנה זו מן הסיפור התלמודי על קמחית, אישה שכיסתה את כל שערה אפילו
בביתה, ובכך הציגה סטנדרט חדש של צניעות בכיסוי השיער שאינו קשור לנוכחותם של אנשים אחרים:

יומא מ ע"א

תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים: מה עשית
שזכית לכך? אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. אמרו לה: הרבה עשו כן, ולא
הועילו.

כפי שציין, קמחית מאמינה שהזכויות שלה נבעו מההקפדה שלה לכסות את ראשה תמיד, וחכמים
אינם בטוחים בכך. מדבריהם משתמע שהנהגה שלה אינה מידה המחייבת את כל הנשים, אלא
הנהגה שהיא בבחינת חומרה משובחת.

חיוב בבית

הזוהר מרחיק לכת עד כדי קביעה שכיסוי ראש מלא בבית נדרש מכל אישה נשואה:

זוהר ג פרשת נשא קכה ע"ב – קכו ע"א

... בעיא אתתא דאפילו טסירי דביתא לא יחמון שער א חד מרישא, כל שכן לבר.
תרגום: צריכה אישה שאפילו קורות ביתה לא יראה שערה אחת מראשה, כל שכן בחוץ
[מהבית].

על פי הזוהר, החיוב לכסות את הראש הוא מוחלט ואינו משתנה בהתאם למרחב. ההקפדה שלא
תראה אפילו שערה אחת משערות הראש היא מעבר לנורמות הצניעות ומעידה על כך שיסוד הדברים
בתורת הסוד.

אולם החתם סופר טוען שמאחר שנשים אימצו את הנהגת הזוהר, חומרה זו מקבלת תוקף הלכתי
מחייב. לכן לשיטתו יש להקפיד על כיסוי הראש אפילו בחדרי חדרים, כגון חדר השינה:

שו"ת חתם סופר א, לו

ובחצרה כבר קבלו עליהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצו ישראל לאסור... כיון
שתפסו המנהג כהזוהר על זה... ונעשה הלכה רוחת בישראל... אפילו בחדרה ערוה היא אם
לא שיש לה מטפחת בראשה ובשוק וחצר של רבים גם כובע...

לא הנחת בת לאברהם אבינו דכולן הולכות בחצר במכוסה במטפחת על ראשן בלא רדיד ומשני דאתא לאשמועין
דאף מחצר לחצרו [ס"א לחצר] דרך מבוי נמי אין בה משום פרועת ראש אבל לעולם אף בחצרה בלא קלתה אסור
בפרועת ראש לגמרי

חשוב לציין כי החתם סופר מודה שאין זו ההבנה הפשוטה של המקורות ההלכתיים, אלא התפתחות של מנהג מחייב. לכן הוא מתיר כיסוי ראש פחות איכותי בבית ובחצר פרטית. לדעתו, מטפחת מספיקה לכיסוי בבית (לעומת כובע מעל למטפחת שצריך ללבוש במקום ציבורי), מכיוון ששם יש רק חשש לצניעות ואין צורך לדאוג להופעה מכובדת.

יוצא מכאן שגם לשיטה המחמירה ביחס לכיסוי הראש הנדרש בבית, יש מקום להקפיד פחות בבית מאשר במרחב הציבורי.

הנהגה ראויה או משובחת בבית

הרמ"א, בחיבורו 'דרכי משה' על הטור, מודה שאישה ההולכת בראש מגולה בחצר פרטית אינה עוברת על דת משה ואף לא על דת יהודית, אך טוען שלמעשה כיסוי הראש אפילו בבית נחשב להתנהגות צנועה:³

דרכי משה, אבן העזר סימן קטו
דאין איסור ללכת בפריעת ראש אלא דוקא בשוק... דצניעות מיהא הוי ששום אשה לא תראה שיערה כלל, אפילו בבית, וכמו שמצינו במעשה דקמחית. (יומא מז ע"א)

הרב משה פיינשטיין תמה על שיטתו של החתם סופר וכותב שהיא אינה מחייבת להלכה. הוא סבור שאין חובה על אישה לכסות את ראשה במרחב הפרטי כמו חדר השינה, גם שהתנהגות כזו ראויה לשבח:⁴

שו"ת אגרות משה אבן העזר א, נח
גם מה שהחמיר החתם-סופר לאסור מדת יהודית אפילו בחדרה בלא מטפחת... שיטת החת"ס בזה הוא דבר תמוה. ולכן לדינא אף שמן הראוי שיחמירו הנשים לכסות כדסובר החת"ס הואיל ויצא מפומיה דגאון גדול כמותו... אבל פשוט שאלו הרוצות להקל... אין להחשיבן לעוברות על דת יהודית חס וחלילה.

כיצד ההבחנה בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי עשויה להשפיע על חווית האישה?
נשים רבות מקפידות על הנהגת הזוהר ושואפות ללכת בדרכה של קמחית, ולכסות את ראשן בכיסוי מלא גם בביתן. לעיתים אותן הנשים מבטאות את תחושת הפרטיות של הבית לעומת רשות הרבים על ידי מעבר לכיסוי ראש מלא אך פחות פורמלי.

³ הרמ"א מסביר למה הטור כותב על מרחב שאין בו הרבה אנשים שהאישה אינה יוצאת ללא כתובה, במקום לכתוב שבמקום כזה מותר ללכת בראש גלוי לחלוטין:

טור אבן העזר סימן קטו
...ודוקא שיוצאת כן ברשות הרבים... או בחצר שהרבים בוקעים בו אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא

⁴ ראו מגן אברהם לדוגמה, ועליו מוסיף המשנה ברורה שאסור לגבר לקרוא קריאת שמע בנוכחות שיער אשתו המגולה גם אם הוא מגולה רק באופן חלקי, כיוון שישנם הקשרים שבהם הוא נחשב לערוה. ניתן להבין מכאן שיש לאישה חיוב עקיף לכסות את השיער בבית מטעמי צניעות, כשבעלה בסביבה. אומנם הרב משה פיינשטיין מסכים שהנהגת כקמחית ראויה לשבח, אך הוא לא מסכים עם המשנה ברורה בנקודה זו. מאחר שמנהג קמחית אינו חיוב הלכתי, מותר לבעל לראות את שיער אשתו כשהוא קורא שמע ומברך, גם בתקופת הנידה:
מגן אברהם סימן עה, ד

אבל בזוהר פ' נשא ע' רל"ט החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה וכן ראוי לנהוג:
משנה ברורה סימן עה, י
ואפילו אם אין דרכה לכסותו רק בשוק ולא בבית ובחצר מ"מ בכלל ערוה היא לכו"ע [=לכולי עלמא] אפילו בבית ואסור שם לקרות נגדה אם נתגלה קצת מהן.

שו"ת אגרות משה אורח חיים ה: לז
כיסוי הראש בפני בעלה, אינה צריכה. דהאיסור פרועת ראש הוא רק בשוק. ואפילו בשעת נידותה ליכא שום איסור בביתה בפני בעלה ובניה. והידור איכא אפילו לעשות כקמחית (יומא מ"ז ע"א), אבל לא שמענו שאיכא צנועות כאלו ואפילו בדורות הקודמים. ובזמן התנאים לא היו נשותיהן נוהגות כן אלא יחידות כקמחית.

נשים רבות אחרות גאות בשמירת המצווה בציבור וגם שמחות באפשרות להוריד את כיסוי הראש בבית. בהקשר זה, נחזור לדברי הרבנית אוריה מבורך:

הרבנית אוריה מבורך, "למה אני אוהבת את כיסוי הראש שלי?"
כיסוי השיער בכל יום מחדש יוצר אצלי הפרדה בריאה בין "בבית" לבין "בחוץ", בין "פרטי" ל"ציבורי", בין "שלי" לבין "של כולם".

וישנן נשים שבעבורן כיסוי ראש היא מצווה קשה או לא נוחה, והאפשרות שלא לחבוש אותו בבית מקלה עליהן ועוזרת ביכולת לקיים את המצווה.

הורדת הכיסוי מהראש לא חייבת להיות מעשה המעיד על מאיסה או קריאת תיגר על הטרחה ואי הנוחות שבדבר, אלא אדרבה, עשויה להפוך למעשה של הזדהות עם טעמי המצווה.

אולם אצל נשים שאינן חוות הרגשה זו, הורדת כיסוי הראש מייד עם ההגעה הביתה עלולה להדגיש או לחזק את המורכבות או את התחושות הקשות סביב מצווה זו. לכן מומלץ למי שאינה מעוניינת לכסות את ראשה בבית, להמתין מעט אחרי ההגעה הביתה בטרם תוריד את כיסוי הראש, כדי שהורדתו לא תתפרש בעיני עצמה כמאיסת המצווה.

חשוב שכל אישה תמצא את הדרך שלה להתייחס לכיסוי הראש במרחבים הפרטיים. מכיוון שמצווה זו היא כל כך אישית ודורשת, חשוב שאישה תשמור אותה בצורה שתעזור לה להרגיש טוב ככל האפשר תוך כבוד למחויבותה להלכה.

הגדרת המרחב הפרטי חצר הגלויה לרבים

התלמוד הירושלמי מציג פרמטר נוסף בהגדרת מקום חיוב כיסוי הראש:

תלמוד ירושלמי, כתובות פרק ז

יש חצר שהוא כמבוי ויש מבוי שהוא כחצר. חצר שהרבים בוקעין בתוכה הרי הוא כמבוי, ומבוי שאין הרבים בוקעין בתוכו הרי הוא כחצר.

כאן מציין הירושלמי שהחיוב לכסות את הראש בחצר או במבוי תלוי ברמת הפרטיות של המקום, וזו מוגדרת לפי כמות האנשים שעוברים שם. חצר יכולה להיות פרטית או משותפת; היא יכולה לשמש את הבתים הקרובים אליה או להוות דרך קיצור לאנשים זרים. האופי הציבורי או הפרטי של המרחב אינו נקבע על פי צורתו האדריכלית, אלא על פי באי המקום המשתמשים בו. לכן, לדוגמה, גינה של בניין אחד יכולה להיחשב כחצר, ואילו גינה של בניין אחר יכולה להיות יותר כמו מבוי.

נשאלת השאלה ביחס לפוסקים שלא מחייבים כיסוי ראש בבית או בחצר – האם הם יסברו שמותר להישאר בראש מגולה במקומות אלו גם בנוכחותם של אנשים זרים?

המהרי"ט מדייק שכן:

שו"ת מהרי"ט א, עו

וכתבו בתוספות דבחצר אפילו בלא קלתה נמי אין בה משום פריעת הראש והוא הדין דאפילו דת יהודית נמי אין בה... דחצר שהרבים בוקעים בו הוא שרבים מבני המדינה שאינם דרים בחצר הם צריכים לבקוע בו, כגון שיש שם חנויות שבגללן נכנסים ויוצאים. אבל כל שאין בוקעים בו אלא בני החצר בלבד, אף על פי שהם מרובים, ושאר כל אדם אין באים שם אלא לצורך כשיש להם עסק עם בני החצר, לא מקרי רבים בוקעים בו...

המהרי"ט מסביר שחובת כיסוי ראש האישה אינה חלה בחצר הבית, אפילו אם אנשים זרים מזדמנים אליה, אלא אם כן היא משמשת מעבר ציבורי של ממש.

הריטב"א מציע אחרת:

חידושי הריטב"א, כתובות עב:

"לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה" – שרובן הולכות בחצרן בפרוע ראש כיון שאין שם רואין.

מאמירתו של הריטב"א ניתן להסיק שהקריטריון הקובע הוא – האם בפועל יוכלו אנשים זרים לראות את האישה ללא כיסוי ראש. לכן לשיטתו על הראש להיות מכוסה במרחב כזה בזמן שזרים נמצאים בו.

הט"ז לוקח את הרעיון הזה צעד קדימה. הוא פוסק שהקריטריון הקובע הוא האם אנשים זרים **נוטים** להסתובב במרחב נתון, והדין לא משתנה לפי הימצאותם בזמן אמת.

ט"ז, אבן העזר סימן קטו

דבחצר שאין הרבים מצוין שם, פירוש: אבל קצת בוקעין שם בזה לא תצא כיון שיש עליה קלתה וכמו שאמרנו. אבל בחצר יחידי לגמרי אין שם איסור אפילו בפריעה לגמרי. ואם דרים שם אנשים אחרים גם כן הוה דינו כמו מבוי שאינו מפולש דאין בו היתר כי אם בקלתה.

הלכה למעשה

ראינו מספר דעות בפוסקים המוקדמים שהתירו לאישה להיות גלוית ראש בבית או בחצר. בקרוב פוסקים אלו ישנן דעות שונות לגבי גילוי ראש במקומות אלו בנוכחות גברים זרים – יש שהתירו, יש שאסרו, ויש שלא התייחסו כלל.

אף מבין פוסקי ימינו יש שהתירו לאישה לגלות את שיערה בביתה בפני זרים. כך מובא בשם הרב עובדיה יוסף בתשובות שנמסרו בעל פה:

מעין אומר, כרך יא אבן העזר טו

תשובה: מרן כתב בשו"ע שמותרת ללכת כך בתוך ביתה. ואמרת ששאלתי האם הפשט אפילו לפני אנשים אחרים? וענה מו"ר נו"ר: מרן כתב שמותר, וזהו.

אולם המנהג הרווח הוא שאפילו נשים שהולכות בבית בראש מגולה, מכסות את השיער בנוכחות גברים שאינם מבני הבית. הרב משה פיינשטיין כותב שזו חובה הנובעת מדיני צניעות:

שו"ת אגרות משה יורה דעה ב, עה

דהנשים שאין מחמירות לעשות כקמחית אלא כפי חיובה שבביתה כשליכא שם אינשי אחרני אינה מכסית שערותיה... כשהולכות בשוק ובפני אינשי אחרני שצריכות ללכת בצניעות יותר...

הרב פיינשטיין משווה מצב של "בפני אינשי אחרני" (בפני אנשים אחרים) לשוק. הרב נחום רבינוביץ', שבדרך כלל נוקט עמדה מקלה ביחס לכיסוי ראש, פוסק אף הוא שאישה צריכה להיזהר ולא לגלות את שיערה בביתה בפני אנשים זרים:

שיח נחום קה

ואין להקל בגילוי הראש בבית בנוכחות אנשים זרים.

אומנם גם אישה המקפידה לכסות את ראשה בפני זרים יכולה להקפיד פחות על איכות כיסוי הראש בביתה מאשר ברשות הרבים.

כמו כן, יש בסיס הלכתי להקל ולחבוש כיסוי חלקי או מזדמן יותר במקבילה המודרנית של חצר, למשל הרחבה שמול הדלת, אם היא אינה פונה לרחוב סואן.

הרב יהודה הנקין מסייג שהיתר זה אינו חל על חצר פרטית או על בית של אחרים:

שו"ת בני בני ד, י

אבל מסתבר שגם היתר זה אינו אלא לאשה בתוך ביתה בלבד ולא כאשר היא מבקרת בבתי אחרים... ומנהג נשות ישראל היה לכסות שערן בפני זרים אפילו בתוך הבית... וכן הוא מנהג רוב הנשים הכשרות היום וכל שכן בחצר, ורק בבית או בחצר פרטית שלא לעיני זרים אזי הולכות בגילוי ראש.

כל זאת כאשר נוכחים במקום גברים זרים. אבל במרחבים ציבוריים המיועדים לנשים בלבד, כמו מפגש חברות, ואפילו עוד יותר במקומות שבהם נורמות הצניעות המקובלות הן גמישות יותר, כמו שיעורי ספורט לנשים, המנהג הרווח הוא שלא לכסות את הראש (למי שאינה מכסה את הראש בביתה).

הגדרת המקום

התלמוד מספר על אשתו של און בן פלט, שהצילה את בעלה מלהצטרף לעדת קורח בהתקהלותם נגד משה:⁵

במדבר רבה (וילנא) פרשת קרח פרשה יח (תלמוד בבלי סנהדרין קט ע"ב – קי ע"א)

אמר רב: און בן פלט אשתו הצילתו, ואמרה ליה מה לך בהדי פלוגתיה, אי אהרן כהנא רבא את תלמידא אי קרח כהנא רבה את תלמידא, אמרה ליה: ידענא כוליה כנישתא קדישא דכתיב ביה "כי כל העדה כולם קדושים". מה עבדת? אשקיתיה חמרא וארווייתיה ואגניתיה בערסא והוה יתבא אבבא היא וברתה וסתרא למזייה כל מאן דאתא בשביל און בעלה כיון דחזייה הדור. אדהכי והכי אבלעינהו היינו דכתיב (משלי יד) חכמת נשים בנתה ביתה זו אשתו של און...

תרגום: אמר רב: און בן פלט, אשתו הצילה אותו. ואמרה לו: בשביל מה לך המחלוקת הזו? אם אהרן יהיה כהן גדול תהיה תלמידו, אם קרח יהיה כהן גדול תהיה תלמידו. אמרה לו: אני יודעת שכל כנסת ישראל קדושה, שכתוב בה "כי כל העדה כולם קדושים". מה עשתה? השקתה אותו יין ושיכרה אותו והשכיבה אותו במיטה, והיתה יושבת בדלת היא ובתה וסתרה את שעה. כל מי שבא בשביל און בעלה, כיון שראה אותה חזר. באותו זמן נבלעו [עדת קורח באדמה]. זהו מה שכתוב "חכמת נשים בנתה ביתה" (משלי יד), זו אשתו של און.

⁵ בעניין מעשה אשת און בן פלט מעניינת היא דרשתו של המהרש"ם (רבי שלום מרדכי שבדרון, מפוסקי ליטא במאה ה-19):

דף על הדף יומא דף מז עמוד א והגאון המהרש"ם זצ"ל ביאר מה שאחז"ל (בסנהדרין ק"ט ע"ב) דאשתו של און בן פלט כשרצתה להציל את בעלה ממחלוקת קרח ועדתו על משה רבינו, נעמדה בפתח האהל ופרעה ראשה וכו' ע"ש, וביאר המהרש"ם באופן נפלא, דהנה אם צניעות בכיסוי הראש יש בה סגולה לכהונה גדולה, א"כ י"ל דה"ה להפוך, דפריצות בשטח זה מונעת משמוש בכהונה גדולה. וכעת מובנים היטב דברי הגמ' בסנהדרין, הגמ' אומרת שם: שטענתו העיקרית של קרח היתה שכולנו ראויים לשמש בכהונה גדולה, מדוע נתן משה רבנו את הכהונה הגדולה רק לאחיו ולמשפחתו, אבל ברגע שאשתו של און בן פלט סתרה את שעה, היא הבינה שפעולה זו תביא בעקבותיה ידיעה מוחלטת, שמבית זה כבר לא יצאו כהנים גדולים, וא"כ אין כבר שום טעם להתערב במחלוקת הזו, ולכן ע"י שסתרה את שעה הצילה את בעלה ודפח"ח.

המהרש"ם מסביר שגילוי השיער לא נועד רק להרתיע באופן טכני את אנשי עדת קורח, שלא יוכלו לקרוא לו בגלל בעיית צניעות העומדת בדרכם, אלא מדובר בהרתעה רעיונית הסותרת את עקרונות מזימתם. קורח ועדתו רצו להיות כוהנים גדולים מטעמי שוויון, אך אשת און בן פלט גילתה את שערות ראשה בפני קורות ביתה (במעשה הפוך לזה של קמחית), ובזה הודיעה להם שמביתה לא עתידים לצאת כוהנים גדולים, ולכן און אינו שייך לעדתם.

היו שלמדו מסיפור זה את חובת כיסוי הראש בבית בפני גברים זרים. עדת קורח, למרות שהיו עדת חוטאים, נמנעו מלהיכנס לביתו של און בשל העובדה שאשתו ישבה גלויית ראש בפתח הבית. אולם חז"ל מביאים סיפור זה כתיאור שבחה של אשת און בן פלת, ומכנים את מעשיה "חכמת נשים", ומכאן ניתן להסיק כי היא פעלה כשורה. אם כן, נשאלת השאלה כיצד ישבה בפתח הבית, מקום הגלוי לבאים מן החוץ, כשראשה פרוע?

ניתן לומר כי אשתו של און בן פלת הבינה שהמחלוקת של עדת קורח חמורה יותר מאי־הצניעות שבפריעת הראש בפני גברים זרים בפתח הבית. לכן כדי להציל את בעלה מחטא חמור יותר, ויתרה על צניעותה וסמכה על כך שאין מי שיעז להתקרב כך אל ביתם.

אולם מבחינה רעיונית, אפשר לראות את מעשיה של אשת און בן פלת לא רק כוויתור על ערך אחד לטובת משנהו, אלא כמעשה משלים. כיסוי הראש מסמל את היחס בינה לבין בעלה. במקרה הזה הבינה אשת און בן פלת שחובתה האישית כלפי בעלה היא להגן עליו מפני חורשי מזימות רעות על ידי הרחקת גברים זרים ממרחב ביתם הפרטי. הדרך שהיא מצאה לשמור על ביתם ועל מרחבם הפרטי הייתה על ידי גילוי שיערה, שימוש מהופך באותה הלכה שמקוימת בדרך כלל על ידי כיסוי. דווקא פעולה זאת, שנראית כלפי חוץ כפריצות, שימשה באותה פעם כשמירה על אינטימיות.⁶

לרמת פרטיות המרחב יש תפקיד מרכזי בהגדרת חיוב כיסוי ראש. במובן מסויים, לכיסוי הראש יכולת להגדיר את רמת הפרטיות של מרחב. זוהי עוד דוגמא לאיך מעשה כיסוי הראש עשוי לשאת את המשמעויות שאנחנו בוחרות לתת לו.

להרחבה

הרב אליקים אלינסון, האישה והמצוות כרך ב הצנע לכת
הרב יהודה ה. הנקין, Understanding Tzeniut
הרב שמואל חבר, את צנועים חכמה כרך א קרני שומרון, תשס"ז
הרב יהודה נקי, מעין אומר, כרך יא אבן העזר טו, זמין כאן.

⁶ תודה לסימי פיטרס על תובנותיה במדרש הזה.